

Features of the Formation of Multiple Identity in the Conditions of the Russian-Ukrainian War

UDC: 1:316.3

DOI: <https://doi.org/10.15421/172424>**Dyjak Vadym**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-1477-5803>, vadimd09@gmail.com**Tushko Klavdiia**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7684-5622>, kltushko@ukr.net**Volobuev Vladislav**Ph.D., <https://orcid.org/0009-0002-7293-9175>, volobuevvladislav@gmail.com*The Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnytskyi, Ukraine)*

Abstract

The topicality of the topic is due to the fact that war for any society is a bifurcation point in which society changes at different levels. These changes are clearly manifested in the aspect of the transformation of identities. The problem has become acutely relevant for Ukrainian society, part of which until 2014 had a diffuse identity.

The purpose of the article is to investigate the peculiarities of the construction of a multiple identity in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war, taking into account its existential dimension and the importance of the civilizational choice of our country.

The results of the study are aimed at considering the problem of identity in its conflictual projection, starting with the identification of an individual as a member of a certain community and his personal self-identification. The author aims to both define identity and harmonize its various perspectives (national, religious, linguistic, etc.), especially emphasizing the functioning of this category in the context of Russia's military aggression against Ukraine, which gives the problem a special existential significance.

Conclusions. In Ukrainian society, under the influence of Russian aggression, the blurred identity that previously belonged to a part of society is disappearing. Changes in identity are most representatively manifested at the level of national identity. The Ukrainian collective identity (and not an ethnic community, but a political nation) is clearly manifested here, which the survey results capture, especially after the full-scale invasion of 2022. Ukrainian national identity is representatively represented through virtual identity, as evidenced by the relevant markers. As for cultural identity, positive changes are also recorded here (switching to the Ukrainian language as the main language of communication, rejection of Russian cultural products and visits to the churches of the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate)). At the same time, rapid changes at the level of self-identification of an individual often lead to a fragmented identity, different aspects of which are inconsistent (or even conflicting), which destroys the integrity of the individual and threatens conflicts for society.

Keywords: multiple identity, religion, conflict, Russian-Ukrainian war, culture

Особливості формування множинної ідентичності в умовах російсько-української війни

Дияк Вадим, Тушко Клавдія, Волобуєв Владислав*Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)*

Анотація

Актуальність теми обумовлена тим, що війна для будь-якого суспільства є точкою біфуркації, в якій соціум змінюється на різних рівнях. Ці зміни виразно проявляються в аспекті трансформації ідентичностей. Проблема стала гостроактуальною для українського суспільства, частина якого до 2014 року мала дифузну ідентичність.

Мета статті – дослідити особливості конструювання множинної ідентичності в умовах сучасної російсько-української війни, враховуючи її екзистенційний вимір і важливість цивілізаційного вибору нашої країни.

Результати дослідження спрямовані на те, аби розглянути проблему ідентичності в її конфліктній проекції, починаючи з ідентифікації особистості як члена якоїсь певної спільноти та її особистої самоідентифікації. Автор ставить на меті як визначення ідентичності, так і гармонізацію різних її ракурсів (національного, релігійного, мовного тощо), особливо акцентуючи функціонування цієї категорії в контексті воєнної агресії Росії проти України, що надає проблемі особливої екзистенційної значущості.

Висновки. В українському суспільстві під впливом російської агресії зникає розмита ідентичність, притаманна раніше частині соціуму. Зміни ідентичності найбільш репрезентативно виявляються на рівні національної ідентичності. Тут виразно проявляється українська колективна ідентичність (причому мається на увазі не етнічна спільнота, а політична нація), що фіксують результати опитування, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року. Українська національна ідентичність представлена і через віртуальну ідентичність, про що свідчать відповідні маркери. Щодо культурної ідентичності, то тут також фіксуються позитивні зміни (перехід на українську мову як основну мову спілкування, відмова від російського культурного продукту та відвідування храмів Української Православної Церкви (Московського патріархату)). Водночас швидкі зміни на рівні самоідентифікації індивіда нерідко призводять до фрагментованої ідентичності, різні аспекти якої є неузгодженими (або навіть конфліктними), що руйнує цілісність особистості й загрожує конфліктами для соціуму.

Ключові слова: множинна ідентичність, релігія, конфлікт, російсько-українська війна, культура

Стаття надійшла / Article arrived: 22.03.2024

Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2024

Вступ.

Термін *ідентичність*, який веде своє походження зі сфери психології, достатньо розмитий вже у своїх основоположних параметрах: адже за своєю природою він є дещо двозначним, конфліктним. З одного боку, людині властиво ідентифікувати себе з певною соціальною групою, з іншого боку, не менш важлива для людини й ідентичність її особистості самій собі, власна неповторність та оригінальність. Зокрема, те почуття цінності особистості, власного Я, яке запровадила християнська цивілізація, спричинило формування таких основоположних концептів сучасного політичного мислення, як право на життя й взагалі права людини, свобода совісті, проблема влади тощо. Утім, це з часом призвело до того, що індивідуальність усе наполегливіше захищає власну незалежність і все більш рішуче пориває з традиційними засадами культури, які склалися в умовах самовизначення людства в царстві природи і в історії. Зростання атомізації особистості в сучасному людському колективі та редукція соціально-психологічних зв'язків у розвиненому суспільстві становлять неабияку соціально-психологічну проблему, навіть коли йдеться про нормальний стан миру та взаємодії членів людської спільноти. Коли ж соціум перебуває у точці біфуркації (а саме такою точкою виразно постає війна), надзвичайно актуальною стає проблема змін або трансформацій ідентичності. Війна є граничним виявом конфлікту та кризи культури. У контексті нинішньої російсько-української війни це виступає максимально виразно: адже в Україні, яку розташовано на перетині західної, православної та ісламської цивілізаційних платформ, об'єднано чимало етнічних спільнот, та в цілому й найперше вона споконвічно була, на відміну від Росії, ментально спорідненою з західними цінностями, що й визначило теперішні «лінії розлому». Крім цього, чимала частина наших співвітчизників до 2014 року мала дифузну (розмиту) ідентичність, і лише з початком війни (а особливо після повномасштабного вторгнення) всерйоз замислилася над своїми смислотворчими установками й аксіологією. Тому проблема ідентичності й самоідентифікації в умовах війни є гостроактуальною й вимагає уваги до різних її ракурсів.

Ми ставимо на **меті** дослідити особливості конструювання множинної ідентичності в умовах сучасної російсько-української війни, враховуючи її екзистенційний вимір і важливість цивілізаційного вибору нашої країни.

У статті використано комплексний підхід, який передбачає сукупність різних **методів**, оскільки ідентичність є багатоаспектним поняттям. Насамперед це культурно-історичний та порівняльний методи (які дають можливість розглядати ідентичність як соціокультурний феномен, який змінюється під впливом численних чинників), а також статистичний

(який дозволяє нам репрезентувати зміни, що відбулися в українському суспільстві з початку повномасштабного вторгнення).

Аналіз попередніх досліджень.

Спочатку визначимо термін «ідентичність», хоча це вже викликає значні складнощі – адже таких визначень існує чимало, і вони можуть суттєво різнитися, що дозволяє О. Зорич говорити про «конфлікт інтерпретацій» щодо цього феномену (Зорич, 2013). Ми використовуємо цю дефініцію у широкому значенні: ідентичність – це «уявлення людей про те, хто вони, якого кшталту людьми вони є і як вони пов'язані з іншими» (Hogg, & Abrams, 1988, с. 2). Це включає в себе ідентичності у різних сферах – національній, релігійній, соціальній тощо. Одна з фундаментальних праць, що грає ключову роль в усвідомленні означеної проблеми, – робота С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій та зміна світового порядку» (1996). Хоча у ній і не розглядається безпосередньо проблема ідентичності, але тут відомий дослідник акцентує витоки феномену «західного універсалізму» та прогнозує глобальні конфлікти між основними цивілізаціями, зокрема – напружений характер співіснування західного та ісламського культурних світів. Автор стверджує, що сьогодні визначальними відмінностями між людськими спільнотами виступають вже не економічні, політичні або ідеологічні розбіжності, а різновекторність культурного пошуку, причому кордони протистояння й зіткнення культур визначаються традиційними зонами поширення тих чи інших релігій (Гантінгтон, 2006), а релігійна ідентичність – одна з основоположних для будь-якої особистості. Утім, сьогодні концепція Гантінгтона нерідко спростовується постмодерністсько-глобалістичною думкою. Фундаментальна розвідка Ч. Тейлора стверджує безсумнівні переваги мультикультурного співіснування спільнот у рамках одного суспільства (Тейлор, 2004). Особливого значення в якості ґрунтового базису підстави вивчення політичної ідентичності набуло дослідження Р. Брубейкера і Ф. Купера, в якому розроблено проблему ідентичності особистості в контексті різних аспектів соціальної взаємодії, причому автори обґрунтовують необхідність виходити за межі ідентичності заради «концептуальної чистоти» (Brubaker, & Cooper, 2000).

Проблема множинної ідентичності стала особливо актуальною завдяки процесам глобалізації, мультикультуралізму, розвитку технологій. М. Триняк та О. Руденко цілком слушно зауважують, що феномен множинної ідентичності став актуальним з часів Модерну, коли ідентичність людини перестала визначатись її походженням, приналежністю до певного соціального прошарку та відповідними культурними зразками (Триняк, & Руденко, 2023, с. 59). Множинна ідентичність стає ще більш

актуальною з розвитком інформаційних технологій, а проблема вибору (трансформації, зміни) ідентичності загострюється у часи війни.

Вітчизняна наука останнього десятиліття, не ігноруючи невідворотність глобалізації та майбутньої духовно-культурної інтеграції людства, не втрачає, однак, з поля уваги й тієї очевидної усе зростаючої конфліктності культур, яка спостерігається в сьогодишньому світі й виразно акцентується війною, що її розв'язала росія проти нашої держави. Так, у збірнику «Міжгрупово взаємодія в умовах війни: ідентичності, картини світу, долання травми» (2022) сьогодишні українсько-російські взаємовідносини визначено як війну ідентичностей великих соціальних груп; також тут обґрунтовано ціннісно-сміслові виміри, загострені війною, розроблено актуальні питання міжгрупової взаємодії під час війни. Російсько-українську війну визначено як форму екстремальної міжгрупової взаємодії (Горностаї, & Чорна, 2022). У статті О. Васильченко «Війна як засіб формування ідентичності» проаналізовано ситуацію війни як наслідок впливу міжнародної трансакції на становлення суб'єктної ідентичності на індивідуальному, груповому та національному рівнях та виокремлюється спеціальний підхід до конфліктів та війн як граничних способів досягнення цілей сторін (Васильченко, 2014). С. Катаєв зосереджує увагу на проблемі «примушення до ідентичності» Донбасу, розглядаючи прагнення росії й т. зв. ДНР і ЛНР спонукати жителів цього регіону відмовитися від української ідентичності як частину гібридної війни. У статті зазначається, що для успіху політики ідентичності важливе значення має менеджмент ідентичності, управління набуттям ідентичності (Катаєв, 2018). Про маніпулятивний вплив росії на українське суспільство задля формування ідентичності й складання образу росіянина як «свого» йдеться також у роботі О. Кіндратець та С. Сергієнко (Кіндратець, & Сергієнко, 2021). В. Борисенко пише не лише про об'єднання українського суспільства (у т. ч. через формування спільної національної ідентичності) «через загрозу звірячої поведінки з боку рашистів», але також і про зміну ідентичності, її «перефарбування» з меркантильних причин (Борисенко, 2022, с. 9).

Низка досліджень українських вчених зосереджує увагу на проблемах множинної ідентичності. У статті З. Шевченко «Передумови соціально-філософської концептуалізації множинної ідентичності» показано, що у сучасній постмодерністській філософії утвердилися уявлення про множинну ідентичність як нормальний стан розвитку суб'єктивності; водночас тут окреслено принципи соціально-філософської методології дослідження множинної ідентичності, яка є «осною для паралельних ідентифікацій особистості у сучасному соціальному світі» (Шевченко, 2017, с. 70). У розвідці О. Дзьобана та

С. Жданенко «Множинна ідентичність особистості у мережних умовах: до антропологічних засад інформаційного права» показано, що в умовах глобального інформаційного простору особистість стикається з системою множинності ідентичності, з формуванням «мережевої ідентичності»; зокрема сприяє формуванню «мережево-інформаційної особистості» в сфері комунікацій мережева культура (Дзьобань, & Жданенко, 2020). У статті Л. Хашиєвої «Множинна ідентичність: реалії глобалізованого суспільства» досліджено, чому феномен «множинної ідентичності» в умовах глобалізації стає поширеною ідентифікаційною моделлю та чому є перспективним конструювання національної ідентичності шляхом сполучення громадянської та етнічної ідентичності в межах «демократичного громадянства» (Хашиєва, 2014).

Наведених прикладів досить, щоб уявити собі гостроту дискусій про ідентичність в сучасній думці та актуальність звернення до неї. Водночас при всій увазі до проблеми ідентичності як такої, у тому числі проблеми множинної ідентичності, поки що відсутні роботи, які розглядали би специфіку множинної ідентичності під час російсько-української війни.

Результати дослідження.

Мабуть, ключове слово до нашої сьогодишньої ситуації в світовому масштабі – це *нестабільність*. Вона виявляє себе у криміналізації життя, втраті моральних критеріїв, небувалій за масштабами корупції. При цьому традиційні аксіологічні орієнтації нерідко редукуються й зневажаються, у суспільстві зростає аномія й панування некомпетентності, що сполучається з варварським культом вітальної сили, незрілої юності й просто енергії як такої безвідносно до її змістового спрямування.

Традиційна опора на національний образ світу, на політичні доктрини, притаманні даному суспільству протягом довгого часу, втрачають свою надійність. «Складність ідентифікаційних процесів у різних країнах світу пояснюється одночасним проявом тенденцій до політизації ідеї культурних відмінностей, вичерпанням «старих» сценаріїв мультикультуралізму, недостатністю ресурсів множинної ідентичності. Наразі сучасні держави намагаються зберегти свій авторитет, культурні цінності та традиції в умовах транснаціоналізації» (Хашиєва, 2014, с. 276-277). До цього додається й та обставина, що «однією із форм боротьби за ідентичність є примус до ідентичності, який перш за все розуміється як політичний примус...» (Катаєв, 2018, с. 30). У цілому ж забезпечення національної одностайності, формування української політичної нації в суто політичній площині (дихотомія «руського мира» і українського духовного світу, національний образ світу в контексті глобалізації тощо) стикається, як свідчить уся наша пострадянська історія, з численними труднощами. Їм не можуть чинити

належного опору спроби оперти цю аморфну стихію на показний пієтет до «титульного етносу» й відродження архаїки та безупинна активізація механізмів історичної пам'яті.

Ідентичність можна розглядати як діалектичну єдність доцентрових і відцентрових тенденцій в культурі, що завжди перебуває в невірноваженому стані. Зокрема, як вказував колись З. Фройд, людство завжди збуджуватиме феномен війни як вивільнення архетипного, ірраціонального тяжіння людини до Танатосу – смерті й руйнації, а також способи й результативність зусиль національної та міжнародної трансакції, спрямованої на становлення, вдосконалення та консолідацію засад політичної та загальної культури, які могли б оборонити існування людства взагалі й забезпечити перемогу суб'єктивно-індивідуальної, групової, національної та наднаціональної ідентичності над хаосом у трагічних умовах колосального за своїми масштабами здичавіння та руйнації культурної традиції й культурної спадковості. Водночас визвольна війна, яку веде зараз Україна, містить у собі не лише деструктивні елементи.

З початком повномасштабної війни росії проти України наше суспільство почало виразно трансформуватися. Опитування, проведене соціологічною групою «Рейтинг» у лютому 2023 р., наочно репрезентує позитивні зміни в аспекті національної ідентичності. Так, «абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадян України (порівняно з 2021 роком показник зріс з 76 до 94%). Половина ідентифікують себе європейцями (подвійний ріст)», а «головна емоція, яку відчувають респонденти, думаючи про Україну – гордість. Внаслідок повномасштабного вторгнення і героїчного спротиву українського народу цей показник виріс більш ніж вдвічі – з 34 до 75%» (Комплексне дослідження, 2023, с. 4). Російські ракети, які щодня падають на територію нашої країни, стали тим тригером, що значно пришвидшив процес остаточного формування української політичної нації. Україна з її постколоніальним синдромом, напевне, ще довго би перебувала у лабетах *колоніальної ідентичності*, протягом десятиліть притаманної багатьом нашим співвітчизникам. Утім, міф про спільну історію та «родной русский язык» стрімко відходять у минуле на тлі безперервних обстрілів з боку росії. Не можна стверджувати, що колоніальна ідентичність повністю зникає – вона проявляє себе на рівні цитування радянських стрічок або пісень, наприклад, але тепер для переважної більшості українців це пов'язано скоріше з фактами особливостей пам'яті старшого покоління, аніж свідомим вибором (навіть для того ж старшого покоління).

Своєю чергою накладає відбиток на ідентифікацію й інформаційне суспільство, в якому ми перебуваємо. Тут ми торкаємося фундаментальних онтологічних

питань щодо співіснування різних видів реальностей. Те, що з точки зору матеріалістичної свідомості дефініюється як «об'єктивна реальність», зараз для багатьох виступає менш «реальною», аніж простір віртуальних світів. Обшири всесвітньої мережі інтернет часто не лише модифікують, але формують нашу ідентичність. Особливо це стає відчутним у часи суспільних потрясінь, одним з яких і є війна. Численні свідчення обстрілів, вбивств, руйнувань тощо стали реальністю для багатьох українців, що примусило багатьох з них переосмислити власну ідентичність. Люди, які раніше ідентифікували себе як росіяни, тепер нерідко навіть розмови про «братерські» народи вважають образливими. З початком російсько-української війни у 2014 році (а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р.) багато хто з наших співвітчизників почав виразно позиціонувати себе у віртуальному просторі саме як українця(ку) (через такі ідентитети, як аватарка, вподобані сторінки, розміщений контент тощо). При цьому відзначимо, що наша «*віртуальна*» або «*мережева*» ідентичність може бути для нас більш реальною, ніж те, як ми позиціонуємо себе у не-цифровому світі. «Реальність даної сфери обумовлюється її повсюдним розширенням, а віртуальність визначається тим, що під впливом мультимедіа в ході формування особистості змінюються її картина світу, ціннісна система, уявлення про світ, які є стрижневими, більш істотними, аніж вплив живих, навіть найближчих людей» (Дзьобань, & Жданенко, 2020, с. 39-40). Під час війни українці почали гостро, болюче або й агресивно реагувати на віртуальну ідентичність тих, хто обстоює цінності країни-агресора. Відслідковування маркерів ідентичності через Інтернет стало звичайною справою останніх років, особливо з 2022 року. Утім, це призводить не лише до деструкції (написання образливих коментарів, видалення з переліку друзів тощо), але також до формування й укріплення колективної ідентичності на макрорівні.

Водночас «...якщо шукати засади ідентичності особистості у соціальній реальності, то знайти їх можна найшвидше і найбільш певно саме у соціальній ідентичності, хоча й редукувати їх лише до неї також буде неправильно» (Шевченко, 2017, с. 67). Тому варто, згадавши методологічні настанови С. Гантінгтона, звернутися до першооснови культури – релігії й відповідно – *релігійної ідентичності*. Адже саме акцентовані в С. Гантінгтона духовно-релігійні цінності, які не втрачають свої ваги й у секуляризованих суспільствах Нового часу, навіть трансформуючись, за К. Шміттом, у політичні доктрини, набувають характеру константних параметрів, увага до яких дозволяє відфільтрувати глибинні основи означених процесів від тимчасових і скороминучих нашарувань. Насамперед зазначимо, що у нашому соціумі очевидно падає довіра до

домінуючих у нас традиційних релігійних інституцій візантійського гатунку, яка донедавна була такою високою. Тут у відповідь на злободенні виклики сучасності пропонують у незмінному вигляді середньовічні моральні орієнтири та моделі поведінки, ігноруючи глобалістичний дискурс. Не кажучи вже про повний моральний крах РПЦ Московського патріархату з його освяченням війни, мусимо констатувати, що і Константинопольський патріархат в зовсім недавньому документі «За життя світу / На шляху до соціального етосу Православної Церкви» (2020 р.) запевнив, що православна церква ніколи не підтримувала ідеї справедливої війни. ПЦУ фактично не дотримується цього погляду, але й не подає поки що серйозного доктринального обґрунтування тому ж православному капеланству, практика якого сильно випереджує теологічні висновки.

У складному положенні опиняється греко-католицька церква, яка, при виразному прагненні до модернізації, явно розгублена перед неочікуваними політичними ескападами нинішнього папи Франциска. Римо-католицька церква, в лоні якої й було колись сформульовано вчення про справедливі війни («De Civitate Dei contra paganos» Августина та «Summa theologiae» Томи Аквінана), нині в Україні устами єпископа Львівської архідієцезії неочікувано виступає на оборону РПЦ. Неоднорідна позиція протестантських деномінацій: хоча в цілому в протестантизмі від часів Гуго де Грота підтримується ідея «природного права війни і миру», у багатьох протестантів помітна тенденція до неприйняття будь-яких воєнних дій, пацифізм у чистому вигляді. Таким чином, Україна, історично й географічно розташована на перетині цих трьох великих християнських континуумів, опиняється в положенні суспільства, приреченого на конфліктність в найглибших основах своєї духовності. До цього додається ще той чинник, що самі віряни починають змінювати свою релігійну ідентичність: агресія росії змусила багатьох відвернутися від російської православної церкви й долучитися до ПЦУ або й римо- чи греко-католиків. Це, у свою чергу, містить вже не прихований, а явний конфлікт між тими, хто вважає, що «Бог один, і немає великої різниці, до якого храму йти» та тими, хто розцінює парафіян Московського патріархату як прибічників й певною мірою спонсорів «руського міра».

Таким чином, український соціум зараз виразно змінюється. На рівні буденної свідомості нерідко це може сприйматися як «втрата ідентичності»: людина позбувається власної звичної соціокультурної ідентичності і починає ледь не з «нуля» вибудовувати нову ідентичність (на рівні використання мови, приналежності до іншої культури тощо). Утім, з наукової точки зору тут правильніше було би використовувати запропоновану З. Бауманом ідею «плинної ідентичності» – для окреслення ситуації

втрати певних соціальних характеристик; власне, за цим автором, йдеться зазвичай не про втрату ідентичності, а лише про її зміну (Bauman, 2006).

Водночас ця зміна ідентичності не завжди відбувається цілісно. Спостерігаючи за процесами, що відбуваються на теренах України з 2014 року, можна стверджувати, що ці трансформації ідентичності часто не відбуваються гармонійно, людина нерідко втрачає цілісність особистості. Справа у тому, що «множинна ідентичність легко трансформується у фрагментовану» (Триняк, & Руденко, 2023, с. 60). Так, одна й та сама людина може ненавидіти росію, але продовжувати ходити до церкви Московського патріархату або дивитися російські серіали. Раніше у подібних ситуаціях не було конфлікту ідентичностей, оскільки різні їх типи (соціальна, релігійна, культурна тощо) гармонійно співіснували: людина розмовляла російською мовою, відчувала свою приналежність до цієї культури (на рівні релігії, містечтва тощо). Тепер, при формуванні нової ідентичності різні її аспекти можуть бути конфліктними, що, до речі, навіть не завжди усвідомлюється самою цією людиною; ідентичність при цьому постає *фрагментованою*. Це може бути небезпечним для соціуму та містити у собі конфліктні ситуації, що ми вже спостерігаємо. За певними маркерами людина сприймається як «Свій», але за іншими – постає як «Чужий», і в чорно-білому світі суспільства в стані війни, не схильному до півтонів, такий «напів»-Свій радше сприйматиметься як «Чужий».

Отже, можна стверджувати, що українське суспільство зараз проходить через період виразної трансформації ідентичностей. Невипадково у народі жартують, що Путін зробив для України більше, ніж багато хто з українських політиків – він об'єднав народ перед обличчям небезпеки, яку вже нерідко визначають не лише як війну, але також як спробу геноциду українського народу. Наскільки змінилося наше суспільство за останні роки, можна судити хоча б по одному прикладу. Наведемо думку Л. Нагорної, висловлену у статті 2007-го року «"Війни ідентичностей": сценарії і ризики», де авторка говорить про девальвацію понять «патріотизм», «національна гордість», «амбівалентність ціннісних настанов», виразні ознаки «регіональних розмежувань» і т. п. (Нагорна, 2007, с. 48-49). Усе це дійсно було у нашому суспільстві напередодні початку війни, і багато хто говорив про небезпеку зіткнення ідентичностей Сходу та Заходу нашої країни. Утім, парадоксально, але саме війна позитивно вплинула як на формування спільної ідентичності для громадян України, так і допомогла визначитися з власною ідентичністю тим, хто до 2014 року не вважав це питання важливим. Усе вищезазначене дає можливість говорити про те, що «війна, будучи найрадикальнішим засобом і проявом соціальних і, серед іншого, особистісних змін, може по-справжньому вважатися одним з найбільш

ефективних інструментів побудови, утвердження, формування і безпосереднього впливу на явище ідентичності» (Васильченко, 2014, с. 169).

Концепції множинної ідентичності в такій ситуації можуть стати основою для обґрунтування системи ідентифікацій та самоідентифікацій особистості у сучасному плюралістичному й диференційованому світі. Визначення механізмів конструювання множинної ідентичності у сучасній Україні повинне ґрунтуватися на єдиній аксіологічній системі, що консолідуватиме суспільство. Цьому має сприяти державна політика у сфері культури (на рівні мовного питання, релігійної свободи, засад формування спільної політичної нації тощо). Важелями впливу тут можуть виступати різні соціальні інституції: освітні заклади, церква, просвітницькі організації та числ. ін. Необхідно проводити роз'яснювальну роботу щодо, наприклад, важливості декомунізації, формування динамічного погляду на історичну пам'ять, відмінностей між різними культурними моделями й т. ін. Багато що у цій сфері вже робиться. Наприклад, реформується правова система у відповідності до законодавства країн ЄС (це дозволяє створити єдиний ціннісний європейський простір), запроваджено численні курси вивчення української мови та культури (що сприяє розумінню української культури як базової у нашій країні). Одним з найбільших викликів після війни стане також реінтеграція тимчасово окупованих територій, і засади, і конкретні шляхи втілення цієї політики повинні розроблятися вже зараз.

Висновки.

Таким чином, можна констатувати, що у сучасному українському суспільстві відбуваються виразні зміни, пов'язані з повною зміною або суттєвими трансформаціями ідентичності. Множинна ідентичність виникає в епоху Модерну,

коли людина перестає бути представником лише тієї соціальної страти, в якій вона народилася й цінності якої представляє. У сучасному глобалізованому світі кожна особистість поєднує різні типи ідентичностей, і протягом життя може неодноразово змінювати їх. Однією з точок біфуркації, в якій трансформуються ідентичності цілого соціуму, виступає війна. Під час російсько-української війни особливо яскраво це проявляється на рівні національної ідентичності, менше – на рівні культурної. Опитування фіксують позитивні зміни щодо ідентифікації переважної більшості представників українського суспільства саме як українців (мова йде про політичну, а не етнічну націю).

Щодо культурної ідентичності, то тут також фіксуються позитивні зміни, але не настільки репрезентативні. Утім, промовистою є кількість людей, які перейшли на українську мову, перестали споживати російський культурний продукт та відвідувати храми Московського патріархату. Водночас швидкі зміни на рівні самоідентифікації індивіда нерідко призводять до фрагментованої ідентичності, різні аспекти якої є неузгодженими (або навіть конфліктними), що руйнує цілісність особистості. Нерідко ми можемо спостерігати ситуацію, коли людина зробила чіткий вибір в одній ідентичності (наприклад, релігійній, перейшовши від УПЦ (МП) до ПЦУ), але не готова відмовитися від іншої (скажімо, мовної – продовжуючи спілкуватися російською мовою). Подібні ситуації залишаються непоодинокими, і такі фрагментовані ідентичності не лише є дисгармонійними для самої людини, але також загрожують конфліктами для соціуму. Ця ситуація вимагає подальшого поглибленого аналізу всіх означених тут ракурсів з метою подолання існуючого на сьогодні зіткнення смислів та послаблення соціально-психологічного напруження в суспільстві.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Борисенко, В. (2022). Дискусійні проблеми національної ідентичності під час російсько-української війни у XXI столітті. *Етнічна історія народів Європи*, 68, 7-13.
- Васильченко, О. М. (2014). Війна як засіб формування ідентичності. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, 8, 167-171.
- Гантінгтон, С. П. (2006). *Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку*. (Пер. з англ. Н. Климчук). Львів: Кальварія.
- Горностай, П. П., & Чорна, Л. Г. (Eds.). (2022). Міжгрупова взаємодія в умовах війни: ідентичності, картини світу, долання травми. *Матеріали круглого столу (Київ, 9 червня, 2022 р.)*. Київ: Талком.
- Дзьобань, О. П., & Жданенко, С. Б. (2020). Множинна ідентичність особистості у мережових умовах: до антропологічних засад інформаційного права. *Інформація і право*, 3(34), 34-45.
- Зорич, О. (2013). Феномен ідентичності: конфлікт інтерпретацій. *Наукові записки політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кіраса НАН України*, 5(67), 4-13.
- Катаєв, С. Л. (2018). Примусшення до ідентичності як технологія гібридної війни (випадок Донбасу). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 41, 29-34.
- Кіндратець, О. М., & Сергієнко, Т. І. (2021). Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. *Політикус*, 1, 40-46.
- Комплексне дослідження соціологічної групи «Рейтинг» «Як війна змінила мене та країну. Підсумки року». (2023). Взято з https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf

- Нагорна, Л. (2007). «Війни ідентичностей»: сценарії і ризики. *Політичний менеджмент*, 2, 47-54.
- Тейлор, Ч. (2004). *Мультикультуралізм і «політика визнання»*. (Пер. з англ.). Київ: Альтерпрес.
- Триняк, М. В., & Руденко, С. О. (2023). Феномен множинної ідентичності в контексті парадигмального повороту від інструментальної до комунікативної раціональності. *Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 3 (58), 58-72.
- Хашиєва, Л. В. (2014). Множинна ідентичність: реалії глобалізованого суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*, 1, 276-283.
- Шевченко, З. (2017). Передумови соціально-філософської концептуалізації множинної ідентичності. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*, 19, 63-73.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond «identity». *Theory and society*, 29(1), 1-47.
- Hogg, M. & Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.

REFERENCES

- Bauman, Z. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Borysenko, V. (2022). Discussion issues of national identity during the Russian-Ukrainian war in the 21st century. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 68, 7-13.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond «identity». *Theory and society*, 29(1), 1-47.
- Complex research of the sociological group "Rating" "How the war changed me and the country. Results of the year". (2023). Retrieved from https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf
- Dzoban, O. P., & Zhdanenko, S. B. (2020). Multiple identity of the individual in network conditions: to the anthropological foundations of information law. *Informatsiia i parvo*, 3(34), 34-45.
- Huntington, S. P. (2006). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (Per. z anhl. N. Klymchuk). Lviv: Kalvariia.
- Hogg, M. & Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.
- Hornostaj, P. P. & Chorna, L. G. (Eds.). Intergroup interaction in the conditions of war: identities, world pictures, overcoming trauma. *Materials of the round table (Kyiv, June 9, 2022)*. Kyiv: Talkom.
- Kataiev, S. L. (2018). Identity coercion as a technology of hybrid warfare (the case of Donbas). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody*, 41, 29-34.
- Khashyieva, L. V. (2014). Multiple identity: the realities of a globalized society. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 1, 276-283.
- Kindratets, O. M., & Serhiienko, T. I. (2021). Peculiarities of the formation of the identity of Ukrainians in the conditions of the hybrid war. *Politykus*, 1, 40-46.
- Nahorna, L. (2007). Identity wars": scenarios and risks. *Politychnyi menedzhment*, 2, 47-54.
- Shevchenko, Z. (2017). Prerequisites of socio-philosophical conceptualization of multiple identity. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya «Filosofski nauky»*, 19, 63-73.
- Teilor, Ch. (2004). *Multiculturalism and "the politics of recognition"*. (Per. z anhl). Kyiv: Alterpres.
- Tryniak, M. V., & Rudenko, S. O. (2023). The phenomenon of multiple identity in the context of a paradigm shift from instrumental to communicative rationality. *Visnyk natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 3(58), 58-72.
- Vasylchenko, O. M. (2014). War as a means of identity formation. *Filosofiia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*, 8, 167-171.
- Zorych, O. (2013). The phenomenon of identity: a conflict of interpretations. *Naukovi zapysky politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 5(67), 4-13.